

Rigdomme og møder mellem mennesker

Mellemtrinnet

Rigdomme og møder mellem mennesker er én af i alt seks bøger der ledsager isskosserne på Isfjordscentrets udstilling.

Fag

Tværfagligt – naturfagene – historie

Læringsmål

- Eleverne opnår viden om kulturmødet mellem nordboerne og inuit omkring 1200-tallet og med de europæiske hvalfangere 400 år senere. De får endvidere kendskab til de forskellige indvandring i Grønland, som startede for 4500 år siden.
- Eleverne opnår særlig viden om at området omkring Diskobugten og Sermermiutbopladsen er centrum for udveksling af kultur, handel og viden samt arnested for den tidlige forskning i klimaforandringer.
- Eleverne træner deres færdigheder i kommunikation og samarbejde.

Organisering

Lad eleverne arbejde i mindre grupper, parvis eller enkeltvis. Afhængigt af, hvad der passer bedst til den enkelte elev, og hvilke kompetencer der skal udvikles. Vær opmærksom på, at det ikke nødvendigvis er ens bedste ven, man arbejder bedst sammen med. Samarbejde mellem eleverne handler om netop samarbejde og ikke kun samvær.

Om materialet

Det digitale materiale er i Keynote-format. Er eleverne ikke fortrolige med dette program, kan materialet downloades i PowerPoint-format.

Forløbet omfatter tre trin:

- Introduktion til bogen *Rigdomme og møder mellem mennesker*
- Arbejdet med de enkelte kapitler
- Efterarbejdet med diskussion af forløbet og eventuelt videre behandling af selvvalgte temaer

Side til side vejledning

Bogen

Lad eleverne gå på opdagelse i billederne i *Rigdomme og møder mellem mennesker*. Bogen er udgangspunkt for de opgaver eleverne skal arbejde med. Den indeholder en introduktionstekst og fem kapitler. Hvert kapitel er inddelt i to eller tre afsnit.

Til hvert afsnit i bogen stilles nogle opgaver eleverne skal løse. Først er der en tekst de skal læse, og herefter nogle spørgsmål de skal arbejde med. Sidehenvisningerne til bogen og supplerende links kan hjælpe eleverne med at finde svar. Det anbefales at eleverne selv finder på flere spørgsmål.

Hvilken metode de anvender til deres svar på opgaverne, er afhængigt af hvad de er fortrolige med, eller om de måske skal lære en ny metode. Man kan vælge: tekst, lyd, billede og/eller tegning. Er der behov for yderligere plads til svarene, kan der tilføjes flere slides.

Intro-tekst

Verden kommer til Diskobugten

Isen og det rige dyreliv i området omkring Ilulissat har trukket mennesker til området siden de første indvandring og frem til i dag. Det var især havets fangst dyr og interessen for isen, der skabte grobund for, at mennesker mødtes i området og udvekslede redskaber, ideer og kultur. Nordboerne rejste til området fra Sydgrønland omkring år 1000 for at få fat i tænder fra hvalros og narhval. Her skete formentlig et kulturmøde mellem nordboerne og inuit i Diskobugten, da inuit indvandrede omkring år 1200.

Omkring år 1600 blev området opdaget af hvalfangere og opdagelsesrejsende fra Europa, som satte livet på spil, når de rejste over havet for at få del i de værdifulde hvaler og råmaterialer. De kom også for at foretage forskningsekspeditioner og udbrede europæiske idéer. Disse møder mellem mennesker gjorde området omkring Diskobugten og Sermermiut til et centrum for udveksling af kultur, handel og viden mellem forskellige kulturer. Udvekslinger, som har skabt forandringer både lokalt og globalt.

Hvalrosjagt og narhvalfangst

Dette kapitel i materialet indeholder to afsnit.

Nordboerne rejser til Diskobugten

Ifølge de islandske sagaer blev Erik den Røde gjort fredløs i Island i år 982. Han drog ud med 25 skibe hvoraf kun 14 nåede frem. De overlevende bosatte sig i Sydgrønland som jordbrugere og kvægavlere. I Qassiarsuk findes der ruiner fra nordboerne, og området er på Unescos verdensarvsliste.

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende spørgsmål:

- Hvorfor mon Erik den Røde blev gjort fredløs?

- Lav en model/tegning af de skibe nordboerne drog til Grønland med.
- Hvilket folk mødte nordboerne på bopladserne ved Diskobugten?

Tal med eleverne om – begrebet *fredløs* – at Isfjorden i lighed med Qassiarsuk er på Verdensarvslisten.

Hent mere viden eller inspiration til samtalen med eleverne om [Erik den Røde](#).

Mødet mellem nordboerne og inuit

Inuit, som det nuværende grønlandske folk stammer fra, indvandrede fra Canada omkring år 1200. De bosatte sig bl.a. ved Sermermiutbopladsen. Det er her, de to kulturer mødes. Nordboerne, der bor i Sydgrønland, drager den farefulde vej til Diskobugten for at fange hvaler og handle med inuit.

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende spørgsmål:

- Hvordan ville trædukkerne se ud, hvis det var inuit? Tegn eller skriv.
- I hvilket århundrede mødte nordboerne inuit?
- Hvilket nyttigt materiale efterlod nordboerne, da de forsvandt fra Grønland? Få hjælp side 13 i bogen.

Tal med eleverne om forskellene i inuits og nordboerens påklædning – at nordboerne efter 500 år forsvandt fra Grønland. Grunden var at klimaet i Grønland blev koldere. Det betød at det blev svært at drive landbrug, og de derfor efterhånden forlod Grønland.

Trommedans

Kapitlet indeholder tre afsnit. Alle tre afsnit handler om det kulturelle møde mellem inuit og nordboerne.

Trommedans

Lad eleverne se nøje på billedet side 16. Tal med dem om hvad der sker på billedet, og lad dem komme med forslag til de enkelte opstillinger – om de kan se, hvem der er inuit, og hvem der er nordboere – om hvad formålet var med trommedans. *Åndemaning – underholdning – konfliktløsning.*

Når eleverne har læst teksten, skal de arbejde med følgende opgave:

- Smædeviser
 En inuit fra Sydgrønland og en fra Ilulissat er blevet uenige om en byttehandel med fedtsten og hvalbarder.
 Du skal vælge om du er fra syd og har fedtsten, eller fra nord og har hvalbarder.
 Lav en liste over alle de ord du forestiller dig, man brugte dengang i en smædeviser.

Indskærp eleverne i at de skal finde ord, som de forestiller sig brugt i 1200-tallet.

Fangstdyrene viser vejen

Inuit rejste over store afstande. Vandringsvejene fulgte fangstdyrene og sæsonen. Om sommeren rejste inuit ind i fjordene til sommerbopladser for at fange rensdyr, ørred og helleflynder. Vinteren tilbragte de ved vinterbopladser som Sermermiut. Gennemgå kortet på side 19 i bogen og tal med dem om – hvorfor inuit rejste langt omkring – hvilke dyr de fangede – mødet med andre mennesker med hvem de udvekslede varer og historier.

Når eleverne har læst teksten, skal de arbejde med følgende opgave:

- Hvilken rute var den længste sermermiutfolket rejste og hvor mange km?
- Hvad blev der handlet med, når man mødtes på bopladserne? Find hjælp side 18 i bogen.
- Hvorfor var hvalros og narhval særlig eftertragtet at fange?

Fiskeliner for fedtsten

I mødet mellem inuit fra Ilulissat og inuit fra Sydvestgrønland blev der byttet hvalbarder og fedtsten.

Hvalbarder blev bl.a. brugt til fiskeliner, som benyttedes til at fange hellefisk og rødfisk på havisen om vinteren.

Fedtsten blev bl.a. brugt til fedtstenslamper, som var nyttige når man var på jagt i flere dage uden sollys.

Når eleverne har læst teksten, skal de arbejde med følgende opgave:

- Hvor fik inuit fedtsten fra? Få hjælp side 21 i bogen.
- Hvad skulle man komme i lampen for at den kunne lyse? (Man smeltede fedtet fra hvalerne)
- Søg efter et billede af en hellefisk og en rødfisk. Sæt dem ind eller tegn dem.

På slidet er der denne henvisning: Søg hellefisk og rødfisk [her](#)

De europæiske hvalfangere

Kapitlet indeholder tre afsnit. Alle tre afsnit anlægger et historisk perspektiv.

Hvalfangst – en økonomisk attraktion

Uddrag fra bogen side 24.

”Mellem 1670 og 1750 sejlede hvert år omkring 100-200 skibe fra Europa mod Grønland. Hermed fandt et vigtigt kulturmøde sted i Disko bugten mellem de europæiske hvalfangere og inuit.

Hvalfangsten viste sig at være en god forretning for de investorer, der forstod at tage del i den stigende efterspørgsel på spæk fra grønlandshvalen. Den smeltede spæk blev brugt i Europa til belysning, sæbefremstilling, smøremidler og imprægnering af læder og tekstiler.

Hvalfangerne kompenserede ikke for hvalfangsten, og hvalbestanden kom på et tidspunkt tæt på udryddelse, hvad der havde betydning for grønlændernes levegrundlag.”

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende spørgsmål:

- Hvilke konsekvenser havde det for inuit at hvalbestanden var tæt på udryddelse?
- Hvorfor var hvalfangerne særligt interesseret i at bytte sig til hvalrostand og narhvaltand?
- Hvem fik mon mest ud af byttehandlen – europæerne eller inuit?

Tal med eleverne om at det var en god forretning for europæerne men mindre god for inuit.

Udsmykning og mode

Moden i Europa var præget af barokstilen med bl.a. svulmende skørter. Europæerne brugte hvalbarder som stivere i korsetter og kjoler, da de var mere bøjelige end metalstivere.

Omvendt blev den grønlandske mode inspireret af de farvestrålende glasperler europæerne havde med til byttehandlerne. De blev syet på kvindedragterne, og de ses stadig i perlekraven på kvindernes fest- og nationaldragter i dag.

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende spørgsmål:

- Ud over stivere til skørterne hvad blev barderne ellers brugt til? Få hjælp side 27 i bogen.
- Pigerne på billedet har nationaldragter på? Kender du andre lande, hvor man bruger nationaldragter? Find gerne billeder og sæt dem ind.

Tal med eleverne om begrebet *mode* og brugen af fest- og nationaldragter.

Musik er et verdenssprog

I kulturmødet mellem inuit og europæerne blev der også spillet musik. Musikkulturerne smeltede sammen til dans og fest og skabte gode relationer.

Europæisk polka er inspirationskilden til den polka, der kaldes *kalattuut*, som betyder "på grønlandsk manér". Den er i dag en vigtig del af den grønlandske festkultur.

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende opgaver:

Den grønlandske polka *kalattuut* var inspireret af den europæiske polka.

- Sådan danses [kalattuut](#).
Når I har set videoen nogle gange, skal I prøve om I kan danse med.
- Tag et billede eller optag en video af jeres dans og sæt den ind.

Vis eventuelt eleverne denne [video](#) og tal om dans og musik som et verdenssprog.

Den dansk-norske stat og formaliseret handel

Kapitlet indeholder tre afsnit. Alle tre afsnit anlægger et historisk perspektiv.

Handelsstedet Jakobshavn

Uddrag fra bogen side 33

” Handlen med inuit tiltrak danskere og nordmænd. I begyndelsen af 1720erne begyndte den dansk-norske stat at oprette handelssteder, og udvekslingen med grønlænderne blev formaliseret.

Handelsstedet blev kaldt Jakobshavn, og det fik senere kolonistatus under den statsejede Kongelige Grønlandske Handel.

Først fra indførelsen af hjemmestyret i 1979 fik byen officielt sit grønlandske navn tilbage – for grønlænderne havde området dog hele tiden heddet Ilulissat, ‘isfjeldene’.”

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende opgave:

- På side 33 i bogen ses et kort over Ilulissat fra 1919.
Hvad viser det?
- Fra 1536 til 1814 dannede Danmark og Norge rigsfællesskab.
Hvilke lande danner Danmark i dag rigsfællesskab med?

Tal med eleverne om begreberne *kolonistatus*, *hjemmestyre* og *rigsfællesskab*.

Storfangerne

De fangere, der var bedst til at nedlægge fangstdyrene og fangede flere dyr end de selv havde brug for til deres familie, blev kaldt *storfangere*.

Da koloniøkonomien var bundet op på fangsten, var kolonimagten dybt afhængig af de dygtige fangere.

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende opgave.

- Billedet viser storfanger Johan Gundel fra Ilulissat og hans familie.
Forestil dig at du er et af børnene, og skriv en historie med titlen:
Min barndom i en storfangerfamilie

I 1920erne gik man over til fiskeri, og storfangerne mistede deres storhedstid.

Tal med eleverne om at det var storfangerne, der bestemte på bopladserne, og om hvad det har betydet for storfangernes status, at man skulle omstille sig fra fangst til fiskeri.

Handelsstederne ændrer livsformen

Med kolonibutikkerne ændredes inuits livsform. De flyttede fra bopladserne ind til handelsstederne.

I løbet af 1800-tallet var det ikke længere nødvendigt for beboerne i en region at handle med de andre regioner i Grønland. Efterhånden flyttede folk fra Sermermiut og ind mod handelsstedet i Ilulissat, hvor de blev fastboende.

Når eleverne har læst teksten, skal de arbejde med følgende spørgsmål:

- Hvordan ændrede livsformen sig for inuit i løbet af 1800-tallet?
- Hvorfor vil man gerne bo i nærheden af handelsstederne? Få hjælp side 39 i bogen.

- Lav en beskrivelse af Sofus' butik.

Tal med eleverne om positive og negative sider ved inuits nye livsform.

Forskere fra hele verden

Kapitlet indeholder to afsnit. Fokus er på klimaforandring og arkæologiske fund.

Den tidlige forskning i isen

Klimaforskningen i dag ville være utænkelig uden den tidlige forskning i isen i Grønland. Interessen for at forske i isen begyndte i 1800-tallet.

I dag er det især iskerneforskning, som benyttes til at skelne mellem hvad der er naturlige og menneskeskabte klimaforandringer.

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende spørgsmål:

- Hvem var Hinrich Rink, og hvilken betydning fik han for den tidlige klimaforskning? Få hjælp side 44 i bogen.
- Kom med forslag til hvad du selv kan gøre for at stoppe den menneskeskabte klimaforandring.

Tal med eleverne om naturlig og menneskeskabt klimaforandring, og hvad de eventuelt selv kan gøre ved det.

Tidligere kulturer vækkes til live

Arkæologiske udgravninger ved Sermermiut og Qajaa bopladserne, hvor der er fund af f.eks. stenredskaber og knogler, har givet arkæologerne en forståelse af og viden om de forskellige indvandring i Grønland.

Når de har læst teksten, skal de arbejde med følgende spørgsmål:

- Hvilke bopladser ved Isfjorden hjalp arkæologerne med at forstå rækkefølgen af de forskellige indvandring til Grønland? Få hjælp side 48 i bogen.
- De første indvandring i Grønland fandt sted for 4500 år siden. Den sidste indvandring fandt sted omkring 1200 e.v.t. Hvor kom de fra, og hvad kaldes dette folk?

Tal med eleverne om [indvandringerne](#) i Grønland.

Efterarbejdet

Lav en opsamling i klassen, hvor eleverne kommer med bud på hvad der undrede dem, og hvilket tema de fandt mest interessant.

Lad dem selv vælge et tema de vil fordybe sig i. Bed dem om at begrunde hvorfor, og hvad de vil undersøge nærmere.

Lav en opsamling på tavlen/skærmen af elevernes valg af tema. Lad dem herefter arbejde gruppevis eller parvis med det valgte emne. Enkelte elever kan have behov for at arbejde alene.

Det kan anbefales at eleverne laver deres besvarelse som bog eller tegneserie. Eg-
nede digitale formater er Book Creator og Pixton.

Kolofon

Undervisningsmaterialet til bogen *Rigdomme og møder mellem mennesker* er udvik-
let til Isfjordscenteret i Ilulissat af Lotte Brinkmann og Daniella Maria Manuel, An-
holt Læringsværksted.

Billedkreditering

Lennart Larsen, Danmarkimi katersugaasivissuaq, Nationalmuseet / National mu-
seum of Denmark / Nationalmuseet: 11,13

Suliarinnittua ilisimaneqanngilaq, Hans Egede aamma Didrik Arup Seip.

Det gamle Grønlands nye Perlustration eller Naturel-Historie. /

Unknown artist, Egede, Hans, and Didrik Arup Seip.

The New Perlustration or Natural History of Old Greenland. /

Danish Arctic Institute / Lisbeth Bartholdy: 25

Danish Arctic Institute/Erik L. Balslev Smidt: 27

Danish Arctic Institute/William Thalbitzer: 29

Danish Arctic Institute/unknown photographer: 37, 46

Danish Arctic Institute/Ulf Gad: 38

Danish Arctic Institute/Erik Holtved: 49

London Stereoscopic Company: 26

Unknown artist, Fisker, Jørgen, Ilulissat/Jakobshavn, 1984: 32

Materialets tekster, opgaver og billeder må deles, gengives og bearbejdes, når blot
man krediterer ophavet: ”*Rigdomme og møder mellem mennesker*” ved Isfjordscente-
ret, Ilulissat’.